

ΜΑΡΙΑ Β. ΜΠΑΤΣΙΛΑ

ΟΙ ΠΛΗΜΜΥΡΕΣ ΤΟΥ ΠΗΝΕΙΟΥ ΣΤΗ ΛΑΡΙΣΑ ΤΟΝ 19ο ΑΙ.

ΟΠΩΣ ΚΑΤΑΓΡΑΦΟΝΤΑΙ ΣΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ

Ο Πηνειός κατέχει την τρίτη θέση ανάμεσα στα ελληνικά ποτάμια. Πηγάζει στην οροσειρά της Πίνδου και το μήκος του φτάνει τα 205 χλμ. Στην πορεία του, δεχόμενος νερά από τους συγκλίνοντες παραποτάμους της Δ. Θεσσαλίας και ρέοντας από τα στενά της Καλαμπάκας, εισέρχεται, αρχικά, στην πεδιάδα της Δυτ. Θεσσαλίας και στη συνέχεια, μετά την έξοδό του από τα στενά του Καλαμακίου (Γούνιτσας-Αμυγδαλέας) στην ανατολική πεδιάδα της Θεσσαλίας, όπου δέχεται τα νερά και του Τιταρησίου. Από εκεί διασχίζοντας την απaráμιλλης ομορφιάς κοιλάδα των Τεμπών καταλήγει στο Αιγαίο Πέλαγος, δημιουργώντας το Δέλτα του κοντά στο χωριό Παλαιόπυργος.

Από αρχαιοτάτων χρόνων ο Πηνειός, δεσπάζει στη θεσσαλική πεδιάδα και προσφέρει στους ανθρώπους που κατοικούν γύρω εύφορες εκτάσεις, οι οποίες δημιουργούνται από τη λάσπη που μεταφέρεται στις καλλιέργειες, εξαιτίας της υπερχειλίσεώς του. Βέβαια, δεν ήταν λίγες οι φορές που τα προβλήματα που δημιουργούνταν ήταν μεγάλης έκτασης και δεν αφορούσαν μονάχα την καταστροφή καλλιεργήσιμων εδαφών αλλά και την απώλεια ανθρώπινων ζώων. Καταλαβαίνει κανείς εύκολα πως από τη στιγμή που το ποτάμι διασχίζει την πόλη οι καταστροφές, τις οποίες μόλις ανέφερα, ήταν βεβαιότητα για τους κατοίκους της. Ειδικά οι συνοικίες που βρίσκονταν δίπλα στο ποτάμι, ενδεικτικά θα αναφέρω τις συνοικίες Ταμπαγλί ή Ταμπάκικα (Αμπελόκηποι) και Πέρα Μαχαλά (Ιπποκράτη), οι οποίες αντιμετώπιζαν προβλήματα ακόμα και σε περιόδους μη έντονων βροχοπτώσεων.

Οι πληροφορίες που μελετήθηκαν για την παρούσα εισήγηση αντλήθηκαν από πηγές της εποχής. Σήμερα δεν θα είχαμε καμία γνώση του παρελθόντος εάν δεν υπήρχαν οι σύγχρονοι των γεγονότων οι οποίοι έκριναν απαραίτητη την καταγραφή των φυσικών φαινομένων, όπως οι πλημμύρες, οι καύσωνες, οι σεισμοί και γενικά όλα τα γεγονότα που τους προκαλούσαν εντύπωση. Τέτοιου είδους πληροφορίες συναντούμε σε κώδικες μοναστηριών ή στα εξώφυλλα και στα περιθώρια εκκλησιαστικών βιβλίων. Μάλιστα ο γράφων συμπληρώνει, πριν ή μετά την ενθύμηση, τα εξής: «Το γράφω διά ενθύμησιν τῶν μεταγενεστέρων».¹

¹ Κώστας Σπανός, *Θεσσαλικές Ενθυμήσεις 1404-1881, τόμ. Β', 1800-1881*, Λάρισα 2014, σ. 259.

Οι ενθυμήσεις αποτελούν άμεση πηγή, διότι καταγράφονται, με αυτόν τον τρόπο, τα βιώματα των ανθρώπων και μαζί με τα γραπτά κείμενα συνθέτουν την ιστορία. Μία άλλη σημαντική πηγή πληροφοριών αποτελούν τα περιηγητικά κείμενα. Στη διάρκεια του 19ου αιώνα υπήρξαν άνθρωποι οι οποίοι, παρακινημένοι από την αγάπη τους για την Ελλάδα και για τον αρχαίο κυρίως πολιτισμό, έφταναν στη χώρα μας και κατέγραφαν όσα τους προκαλούσαν εντύπωση. Φυσικά δεν θα ήταν δυνατό να παραλείψουν τις φυσικές καταστροφές και τα αποτελέσματά τους. Προς το τέλος του αιώνα και ιδιαίτερα μετά την ενοποίηση της Θεσσαλίας στο ελληνικό κράτος οι προαναφερθείσες πηγές αντικαθίστανται από τον Τύπο της εποχής.

Οι κυριότερες πλημμύρες της Λάρισας τον 19ο αιώνα, όπως καταγράφονται στα κείμενα των ενθυμήσεων

Από τα κείμενα των ενθυμήσεων προκύπτει πως κατά τη διάρκεια των πλημμυρών πολλοί άνθρωποι έχαναν τη ζωή τους από πνιγμό. Οι περισσότερες και πιο καταστροφικές πλημμύρες, όπως θα περίμενε κανείς συνέβαιναν στη διάρκεια του χειμώνα και της άνοιξης, διότι η στάθμη του ποταμού ήταν ιδιαίτερα υψηλή, χωρίς βέβαια να αποκλείονται και οι μήνες του θέρους, λόγω απρόσμενων καταιγίδων.

Η πρώτη καταστροφική πλημμύρα του 19ου αιώνα έγινε στις 4 Αυγούστου του έτους 1811, έπειτα από μία ξαφνική νεροποντή, η οποία συνεχίστηκε για τριάντα έξι ώρες. Το αποτέλεσμα ήταν να πλημμυρίσουν τα ρέματα και την επόμενη μέρα τα νερά να κατακλύσουν τις νότιες συνοικίες της πόλης. Συγκεκριμένα, για την επόμενη μέρα της νεροποντής καταγράφεται η εξής ενθύμηση: «1811 Αύγουστου 5 έγινε μεγάλη φορτοῦνα και χάλασεν την μισήν Λάρισαν και έγινε μεγάλη φθορά, έπεσαν σπίτια, σιτάρι έπηρε, θεμονές² χάλασε και κλήη ό κόσμος στήν φθοράν απόγειναι».³ Σχεδόν ένα χρόνο μετά, τον Νοέμβριο του 1812 πέρασε από την πόλη ο Άγγλος περιηγητής Henry Holland και γράφει πως ακόμη γίνεται λόγος για την πλημμύρα της περασμένης χρονιάς, και την καταστροφή εκατοντάδων αγροικιών. Ο Επαμεινώνδας Φαρμακίδης αναφέρει πως με δαπάνες των χριστιανών ανοίχτηκαν χαντάκια γύρω από την πόλη προκειμένου να διαφύγει το νερό της βροχής προς τον Πηνειό.

2 Στις 5 Αυγούστου του 1811 δεν είχε τελειώσει ακόμη το αλώνισμα.

3 Κώστας Σπανός, *ό. π.*, σ. 89.

Λίγα χρόνια αργότερα, τον Δεκέμβρη του 1836, η πλημμύρα που έγινε κατέστρεψε ζώα και σπίτια, η ενθύμηση αναφέρει τα εξής: «1836 μνην Δεκεμβρίου κανο θημησιν / οπου βγηκαν τα ποταμια όλα / κι επνηξε τον κοσμον ολον κι πηρη χορηα / προτα κι χάλαση σπητια κι επνηξε προβατα / κι χοραφια κι γιλάδια αλογα χαλασε 1836 μνην Δεκεμβρίου κανο θημησιν / οπου βγηκαν τα ποταμια όλα κι επνηξε το κα/μπον ολον κι πηρη χορηα προτα κι χαλαση / σπητια κι επνηξε προβατα κι χοντρα πραματα / γιλαδια κι αλογα χαλασε».⁴ Βέβαια, αρκετά συχνά, μέσα στα κείμενα συναντούμε φράσεις όπως: «1853, Αύγουστου 30, ημέρα Δευτέρα. Γράφομεν διά έν/θύμησιν προς τούς μεταγενεστέρους, ότι έρριξεν μίαν / ραγδαίαν βροχήν καί έσταθη άμετρος βροχή όρας / εις τόσον ώστε επνίγηκαν έργαστήρια καί όσπήτια καί γε/φύρια καί έγεινε μία μεγάλη ζημία εις τόν κόσμον. / Καί πολλά γιδοπρόβατα επνίγηκαν εις τά χωριά καί εις / μέρος επνίγηκαν καί άνθρωποι. Διό καί γράφομεν διά έν/θύμησιν».

Τέσσερα χρόνια αργότερα, στις 28 Απριλίου του 1870, γίνεται αναφορά στην υπερχείλιση του ποταμού και άλλων μικρών ποταμίσκων και χειμάρρων της Θεσσαλίας. Οι ζημιές στη γεωργία ήταν ανυπολόγιστες. Το έτος 1882, δηλαδή λίγο καιρό μετά την ένωση της Λάρισας με το ελληνικό κράτος, για μία ακόμη φορά, η πόλη πλημμύρισε. Συγκεκριμένα, ο Τύπος της εποχής κατέγραψε ότι ο αριθμός των πλημμυροπαθών ήταν μεγάλος και οι ζημιές ανυπολόγιστες. Ένα χρόνο αργότερα, στις 14 Οκτωβρίου του 1883, εξαιτίας της πλημμύρας που έγινε στην πόλη, εκτός από τις υλικές ζημιές που προκλήθηκαν σε σπίτια και χωράφια χάθηκαν και ανθρώπινες ζωές.

Είναι γεγονός πως τα πρώτα χρόνια της ενοποίησης της Λάρισας έγιναν προσπάθειες από το ελληνικό κράτος για τη δημιουργία υδραυλικών έργων, ούτως ώστε να αποφευχθούν στο μέλλον καταστροφές, όπως αυτές που αναφέρθηκαν, ωστόσο όμως, παρά τις προσπάθειες, τα έργα τα οποία θα βοηθούσαν την πόλη να αποφύγει τις καταστροφικές συνέπειες του νερού άργησαν να πραγματοποιηθούν.

⁴ Κώστας Σπανός, *ό. π.*, σ. 170-171.

Βιβλιογραφία

Παλιούγκας Θεόδωρος, *Η Λάρισα κατά την Τουρκοκρατία (1423-1881)*, τόμ. Β΄, Λάρισα 1996.

Ρούσκας Γιάννης, *Ο Αργυροδίνης Πηνειός*, Αθήνα 2004.

Σπανός Κώστας, *Θεσσαλικές Ενθυμήσεις 1404-1881, τόμ. Β΄, 1800-1881*, Λάρισα 2014.

Φαρμακίδης Επαμεινώνδας, *Η Λάρισα. Τοπογραφική και ιστορική μελέτη*, εισαγωγή – σχόλια - επιμέλεια Κώστας Σπανός, Λάρισα 2011.